

Желуденко М.О.
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземної філології,
Національний авіаційний університет,
м. Київ

НЕПЕРЕРВНА ОСВІТА У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Стаття присвячена розгляду неперервної освіти як основної стратегії розвитку освіти взагалі. Розглядаються різні тлумачення неперервної освіти в науковій літературі, визначаються фактори, які стимулюють розвиток і зумовлюють її необхідність, аналізується вплив глобалізаційних процесів на неперервну освіту.

This article deals with continuous education as the main strategy of education development in general. Different explanations of continuous education in scientific literature are being considered; factors that stimulate development and determine necessity of continuous education are proposed; the influence of globalizing processes over continuous education are being analyzed.

Освіта як глобальний фактор розвитку людства є важливим чинником розвитку цивілізації, а знання та інформація, за словами О.Я. Савченко, стають головним стратегічним ресурсом [7, 23]. Однією з провідних ідей, що покладена світовою педагогічною думкою в основу оновлення освіти, є її неперервність. Як зазначалося під час зустрічі глав держав і урядів країн ЄС в Лісабоні у березні 2000 р., Європа вступає в нову епоху під назвою «Століття знань» [4, 13].

Концепція неперервної освіти, в основу якої було покладено гуманістичні ідеї, була обґрунтована теоретиком П. Ленграндом. Програми створення систем неперервної освіти почали розвиватися під егідою ЮНЕСКО в кінці 60-х років ХХ століття. У 70-ті роки виникла концепція «суспільства, що навчається», сутність якої полягала у розширенні поняття неперервності, включенні в нього усіх видів формальної та неформальної педагогічної діяльності. У 80-ті роки ідеї неперервної освіти стають частиною національних освітніх програм багатьох країн.

Європейська Комісія, пріоритетом діяльності якої є розвиток неперервної освіти, запропонувала створити на 2007-2013 роки єдину

інтегровану програму в галузі неперервної освіти та об'єднати в одну всі без винятку існуючі на даному етапі європейські програми щодо загальної та професійної освіти. Вона має базуватися на тих програмах, які реалізуються зараз: SOKRATES, LEONARDO da VINCI, eLEARNING.

Запропонована програма має такі кількісні показники:

- участь протягом кожного двадцятого учня в програмі COMENIUS (2007-2013 рр.);
- 3 мільйони учасників ERASMUS-програми (до 2011 р.);
- 150 000 учасників [10].

При реалізації програм неперервної освіти слід урахувати багатозначність та -функціональність власне поняття «неперервна освіта». У науковій літературі існують різні підходи до його визначення. Неперервна освіта – це:

- філософсько-педагогічна концепція, згідно з якою освіта трактується як процес, що охоплює все життя людини;
- важливий аспект освітньої практики на різних ступенях системи освіти, котрий представляє її як постійне цілеспрямоване освоєння людиною соціокультурного досвіду різних поколінь;
- принцип організації освіти на загальнодержавному та регіональному рівнях;
- принцип реалізації державної політики в галузі освіти;
- сучасна світова тенденція у галузі освіти;
- парадигма науково-педагогічного мислення [6, 12].

Л. Сігаєва пропонує таке визначення: «Неперервна освіта – це інтегративний елемент життєдіяльності особистості, умова постійного розвитку індивідуального досвіду людини в процесі її соціалізації» [8, 40].

Р. Багналл вважає, що термін «неперервна освіта» вживається для розкриття освітніх функцій, таких як: підготовка індивіда до керування власним дорослим життям; розподіл освіти в процесі життєвого шляху індивіда; освітня функція всього життєвого досвіду особистості й ототожнення освіти власне з самим життям [5, 102].

Подібною до Р. Багналла є точка зору інших дослідників. У поглядах американських педагогів Ф. Шлехті та І. Гудледа, до досвіду яких звертається С. Сисоєва при аналізі проблеми розвитку особистості в умовах постіндустріального суспільства, спостерігаємо спільність щодо необхідності постійного навчання. І. Гудлед серед дванадцяти пріоритетних цілей навчання виділяє подальшу освіту, здатність до самостійних суджень і прийняття рішень, розвиток мислення, вміння вирішувати проблеми. Ф. Шлехті через

опитування бізнесменів та роботодавців доходить висновку, що реалізована особистість – це така особистість, яка вміє самостійно вчитися, шукати необхідну інформацію, використовувати різні джерела інформації [9, 33-34].

Аналогічну думку знаходимо і в дослідженнях німецьких педагогів. С. Габриель, Г. Маркл, В. Шойбле основну мету навчання пов'язують з оволодінням навичками пошуку та трансформації самостійно знайденої інформації, умінням приймати рішення на основі аналізу своєї діяльності та діяльності інших [1, 68-70].

Досвід різних країн указує на спільну тенденцію в освіті різних країн. Вона полягає в тому, що поняття «неперервна освіта» має подвійний характер. З одного боку, ми маємо на увазі позашкільну, неформальну, дистанційну освіту, конкретні програми підготовки та перепідготовки фахівців, подальше навчання (перш за все дорослих). З іншого боку, йдеться про здатність особистості до самореалізації впродовж життя, що досягається за умов сформованості певних цінностей. Серед них визначимо: вміння самостійно шукати необхідну інформацію, обробляти її, користуватися різними інформаційними джерелами, розвиток аналітичного мислення, вміння швидко реагувати й адаптуватися до вимог сучасного суспільства, толерантне ставлення до навколишнього середовища, терпимість і т.п.

Особливо варто наголосити, що в німецькій педагогіці важливого значення надається міжкультурним цінностям, які передбачають уміння вирішувати конфлікти, враховуючи культурні та релігійні особливості кожної нації.

На нашу думку, комплекс певних цінностей, сформованих в умовах інформаційного суспільства, є невід'ємною складовою неперервної освіти як процесу, який триває впродовж життя. Оволодіння знаннями без постійного саморозвитку не гарантує самореалізацію та гармонію особистості з внутрішнім Я та суспільством. І навпаки, самореалізація є можливою у процесі постійного оволодіння новими знанням, новою інформацією.

Спільні тенденції розвитку неперервної освіти в різних країнах указують на загальні принципи побудови цієї системи, які зумовлені об'єктивними потребами розвитку цивілізації.

Б.Л. Вульфсон виділяє такі принципи побудови системи неперервної освіти: 1) орієнтація освітньої системи на неповторну індивідуальність кожної людини, на базові потреби, серед яких найважливіше місце посідає потреба у самовдосконаленні та самореалізації; 2) спадкоємність усіх ступенів освітньої системи, доступність і відкритість будь-якого з них для кожного індивіда

незалежно від статі, соціального статусу, національності, раси; 3) гнучкість освітньої системи, її швидке реагування на освітній попит й особливості інтересів, стилів і темпів навчання різних категорій населення; 4) право кожної людини після базової школи на вибір стратегії подальшого навчання та розвитку [3, 83-86].

Цілком очевидно, що розвиток неперервної освіти завжди знаходиться під впливом світових соціально-економічних процесів. Аналіз наукової літератури з проблем безперервної освіти дозволив виділити низку факторів, які зумовлюють її необхідність протягом усього життя: інтелектуалізація та динамізм праці; зростання значимості «людського фактора» в економічному і соціальному розвитку сучасного суспільства; демографічні зміни, пов'язані з подовженням тривалості життя людей; перехід до ринкової моделі економіки у світовому масштабі; поява нових інформаційних технологій, які дають принципово нові можливості для дистанційного та індивідуального навчання; інтеграція фінансових ринків і поглиблення конкуренції на світових ринках [4].

Дослідники – Т. Десятов, Н. Ничкало та інші – одностайні в тому, що провідна роль у процесах, які впливають на розвиток освіти, належить економічній, політичній та культурній глобалізації. Культурна глобалізація передбачає розвиток телекомунікацій, комп'ютеризацію, доступ до світової мережі, збільшення міжкультурних, соціальних, політичних зв'язків тощо [4, 10]. Н.Ничкало вважає, що поштовхом для створення теорії неперервної освіти є глобальна концепція єдності світу [6].

Однак, створення єдиних програм, визначення стандартів освіти, критеріїв результативності, визнання дипломів, підвищення якості, мобільність – це, умовно кажучи, позитивний вплив глобалізації на процес неперервної освіти. Але, як будь-яке явище, глобалізація в різних сферах життя містить у собі певну небезпеку для системи освіти.

Розглянемо негативний вплив глобалізації на освіту.

1. Розвиток інформаційних технологій – як прискорювач глобалізаційних процесів – несе в собі загрозу дегуманізації суспільства через заміну духовних цінностей технологічними цінностями. Про негативні наслідки розвитку технологій писав Е. Фромм. Він звертав увагу на те, що надмірний розвиток техніки призводить до втечі від реального світу і є, навіть, причиною багатьох психічних проблем.

2. Інша загроза – це втрата людської та національної ідентичності. Уніфікація освітніх програм призводить до втрати національної своєрідності, відірваності від своєї історії, від старших поколінь. Проте варто, на нашу думку, завжди виходити з того, що національна культура і національні цінності, є основою загальнолюдських. Повага до інших культур формується в процесі вивчення і збереження власної національної культури. Й.Фіхте писав, що людина, яка займається копіюванням чужого досвіду, втрачає можливість створювати щось нове у межах власної культури.

3. Закони ринку – це основа процесів глобалізації. Вони перетворюють

особистість на споживача, який максимально вимагає захисту своїх прав та мінімально бере на себе відповідальність за суспільні процеси. У такому контексті Т. Десятов вводить поняття «корпоративна цінність особистості», тобто можливість одержати роботу стає головною цінністю.

4. Прагнення не до істинного, а до вигідного знання, яке можна застосувати «тут і зараз», споживче ставлення до знань, тенденція підміни осмислення життєво значущих питань буття примітивними рішеннями, суспільними стереотипами. Саме тому в загальній стратегії розвитку освіти у XXI столітті особлива увага приділяється гуманістичній складовій освіти та навчання.

Існують й інші проблеми, які ускладнюють реалізацію концепції неперервної освіти. Так, наприклад, вагомим недоліком є відсутність чіткого визначення поняття «неперервної освіти». У сучасній педагогіці поряд із поняттям «неперервна освіта» вживають інші, такі як: «пожиттєва освіта» (life long education), «перманентна освіта» (permanent education), «освіта дорослих» (adult education), «подальша освіта» (further education), «освіта, що продовжується» (continuing education), «професійна освіта, що продовжується» (continuing professional education), «освіта, що поновлюється» (recurrent education). Ці терміни є досить близькими за значенням, проте не є синонімічними. Автори даних теорій спираються на конкретні економічні, філософські, соціальні, психологічні та педагогічні позиції.

А.М. Митіна звертається до зарубіжного досвіду щодо теорії неперервної освіти та вказує на відсутність послідовності у трактуванні даного поняття. Вона вказує на критичні зауваження, які містяться в науковій літературі щодо неперервної освіти: «Багато вчених вважають її аморфною, недостатньо визначеною, такою, що допускає можливість різних трактувань» [5, 104]. Так, М. Тайт вважає, що не існує стандартної моделі неперервної освіти. А. Кроплі також наголошує на тому, що дана теорія є досить розпливчатою, її тлумачення закладені в основу у різних інтересах, як тоталітарних, так і ліберальних, в умовах більшого та меншого технологічного розвитку [5, 101].

Процеси глобалізації вимагають нової концепції навчання. Традиційний підхід до освіти як передача комплексу знань не відповідає вимогам суспільства і не задовольняє потреби особистості. Необхідним є формування готовності навчатися впродовж життя. Важливішим є набуття навичок самостійного пошуку, відбору, аналізу, трансформації та переробки інформації. Освіта у такому контексті не виступає кінцевим продуктом одного з етапів життя, а розглядається як динамічний процес, який триває протягом

усього життя.

Т. Десятов, який проаналізував залежність розвитку неперервної освіти від глобалізаційних процесів світового господарства, зазначає, що нова парадигма «припускає включення кожної людини в безупинне середовище знань, цінностей, відносин, умінь і компетенцій» [4; 10].

Звернемо особливу увагу на компетенції. Саме через визначення ключових компетенцій можна розкрити принцип навчання впродовж життя. Під компетенцією розуміють таку комбінацію знань, умінь і навичок, яка стимулює особистісний розвиток, соціальну інтеграцію, активну громадянську позицію та діяльність.

У листопаді 2005 року Європейський парламент визначив вісім ключових компетенцій, необхідних для реалізації принципу «навчання впродовж життя». Такими компетенціями є: рідномовна, іншомовна, математична, комп'ютерна, навчальна, соціальна, підприємницька та культурна.

Об'єднавши вищезазначені компетенції, можна сформулювати загальну мету інтегрованих програм у межах навчання впродовж життя. Вона полягає у тому, щоб на основі та завдяки новим програмам на різних етапах навчання і життя сприяти розвитку та становленню Європейського Союзу як прогресивного наукового співтовариства. Поєднання трьох компонентів – обмін, співробітництво і мобільність між системами загальної та професійної освіти – має сприяти досягненню цієї мети.

На сучасному етапі необхідність неперервної освіти, як зазначалося вище, є не лише національним завданням окремої держави, а глобалізаційною проблемою. Розвиток неперервної освіти є пріоритетним завданням роботи таких інститутів ЮНЕСКО, як Міжнародне бюро освіти, Міжнародний інститут планування освіти та інших. Варто звернути увагу на зміну назви Інституту освіти ЮНЕСКО на ІНСТИТУТ ЦІЛЕЖИТТЄВОГО НАВЧАННЯ ЮНЕСКО через те, що стара назва не відображає повною мірою основний зміст та спрямованість діяльності інституту. Новий інститут, зміна назви якого була рекомендована у процесі зовнішнього розвитку в 2005 році, відкрився 1 липня 2006 року. Важливі пріоритети нового інституту стануть основою для 6-ї міжнародної конференції з освіти дорослих, проведення якої планується на 2009 рік [2, 227].

Отже, усвідомлення освіти як процесу, який триває впродовж усього життя, є ознакою трансформації суспільної свідомості щодо ролі та значущості освіти у сучасному світі. Це вказує на необхідність формування

готовності до неперервної освіти вже на початковому ступені навчання через прищеплення та розвиток певних особистісних якостей та цінностей, оскільки розвинена мотивація та сформованість певних особистісних якостей є домінантою неперервної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ахтамзян Н.А. Дискусия в немецком обществе об образовательной политике Германии // Педагогика. – 2003. – № 2. – С. 67-74.
2. Василенко О.В. Інформація про зміни в Інституті освіти ЮНЕСКО (прес-оголошення, 20 червня 2006) // Неперервна професійна освіта. – 2006. – № 3-4. – С. 227.
3. Вульфсон Б.Л. Стратегия развития образования на Западе на пороге XXI века. – М.: Изд-во УРАО, 1999. – 208 с.
4. Десятов Т. Вплив глобалізації та інтернаціоналізації світового господарства на розвиток неперервної освіти // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2005. – № 3. – С. 9-17.
5. Митина А.М. Теория образования в течение жизни в зарубежной андрагогике // Педагогика. – 2005. – № 5. – С. 100-106.
6. Ничкало Н. Неперервна професійна освіта як філософська та педагогічна категорія // Неперервна професійна освіта. – 2001. – № 1. – С. 9-21.
7. Савченко О.Я. Цілі й цінності реформування сучасної школи // Шлях освіти. – 1996. – № 1. – С. 20-23.
8. Сігаєва Л. Неперервна освіта дорослих: соціальний аспект // Неперервна професійна освіта. – 2005. – № 1. – С. 40-45.
9. Сисоева С. Вектор розвитку особистості у постіндустріальному суспільстві // Неперервна професійна освіта. – 2001. – № 1. – С. 32-39.
10. <http://europa.eu/scadplus>